

Teatr raportowania: strategie instytucjonalne spółdzielni mieszkaniowych podczas kryzysu energetycznego

Jan Frankowski (IBS), Aleksandra Prusak (IBS, UW), Jakub Sokołowski (IBS, UW), Joanna Mazurkiewicz (IBS), Tomasz Świetlik (IBS)

Znaczenie energii jako dobra wspólnego szczególnie rośnie podczas kryzysów. Kryzys energetyczny w 2022 roku, spowodowany rosyjską agresją na Ukrainę wywołał gwałtowny wzrost cen energii oraz utrudnił dostęp do paliw grzewczych. Wypracowane wówczas przez polski rząd rozwiązania osłonowe preferowały duże podmioty dostarczające ciepło oraz gospodarstwa domowe, którym przysługiwały specjalne dodatki. Spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, samodzielnie produkujące ciepło zostały pozbawione bezpośredniego wsparcia, przez co stały się szczególnie podatne na efekty kryzysu.

W naszym badaniu zrekonstruowaliśmy reakcje spółdzielni mieszkaniowych na kryzys energetyczny, wykorzystując pięć kategorii interpretacji teatralnej Kennetha Burke'a oraz osiemnaście strategii zarządzania wrażeniem, inspirowanych dramaturgiczną socjologią Ervinga Goffmana, aby ocenić podejście instytucji do zarządzania kryzysem. Do realizacji tego celu przeanalizowaliśmy unikalny zbiór danych administracyjnych, obejmujący 215 sprawozdań rocznych i finansowych wiejskich

spółdzielni mieszkaniowych w Polsce, samodzielnie produkujących ciepło – głównie z węgla. Analiza pozwoliła wskazać szeroki wachlarz działań i postaw – od reaktywnych, proaktywnych i pro-kolektywnych wobec wysokich cen energii i niedoborów paliw.

Tabela 1. Najczęstsze działania wiejskich spółdzielni mieszkaniowych wobec kryzysu energetycznego

Postawy		Działania
Reaktywna	Podwyżki opłat	Podwyżki opłat za ogrzewanie, składek na fundusz remontowy lub czynszu
	Wstrzymanie inwestycji	Ograniczenie długoterminowych i bieżących planów remontowych, anulowanie niektórych inwestycji
	Wykorzystywanie rezerw	Wykorzystanie rezerw finansowych, realokacja środków z rezerw (np. funduszu remontowego) na potrzeby bieżące
	Zadłużanie się	Nieregulowanie bieżących zobowiązań, oczekiwanie na lepszą koniunkturę gospodarczą
	Upadłość spółdzielni	Zaprzestanie dostarczania ogrzewania lub ciepłej wody, rozwiązanie lub przekształcenie spółdzielni mieszkaniowej we wspólnotę mieszkaniową
Proaktywna	Podniesienie efektywności energetycznej	Zmniejszenie zużycia energii głównie przez działania doraźne: naprawy i konserwacje urządzeń grzewczych lub zmianę rodzaju spalanego paliwa
	Negocjacje na rynku energii	Negocjacje z dostawcami energii, m.in. ws. bezpośredniego zakupu węgla z kopalni, korzystania ze wsparcia państwowego, zmiany taryfy na prąd/gaz
	Praca społeczna	Korzystanie z zasobów własnych (m.in. społecznej pracy członków zarządu do samodzielnego dokonywania napraw)
	Transformacja energetyczna	Przejsięcie na inne źródło ciepła lub ponowne uruchomienie/wykorzystanie uzupełniającego źródła ciepła lub paliwa (np. drewna zamiast węgla)
Wspólnotowa	Oczekiwanie solidarności	Apelowanie do mieszkańców o wpłatę otrzymanych dodatków przyznanych przez rząd na energię na konto spółdzielni
	Mobilizowanie i edukowanie mieszkańców	Spotkania z mieszkańcami, apele o oszczędzanie energii, informowanie o przysługujących prawach (np. dodatkach mieszkaniowych), edukacja o konieczności regularnych wpłat
	Szukanie pomocy zewnętrznej	Poszukiwanie funduszy i dotacji od innych podmiotów, apele do lokalnych posłów/senatorów o rozwiązanie problematycznej sytuacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych rejestrowych. Im wyżej znajduje się wiersz z aktywnością w ramach danej postawy, tym większa popularność danego działania.

Wyniki badania ukazują spółdzielnie mieszkaniowe jako osamotnionych i rutynowych aktorów podejmujących nadzwyczajne wysiłki w związku z kryzysem, często przekraczające ich możliwości finansowe i administracyjne. Choć działania zarządów spółdzielni były częściowo wspierane solidarną postawą mieszkańców, niepewna przyszłość dostaw ciepła w wiejskich spółdzielniach mieszkaniowych wymaga głośniejszego rzecznictwa, ukierunkowanego wsparcia finansowego oraz uznania ich jako wspólnot energetycznych i pośredników kluczowych dla zapewnienia lokalnego bezpieczeństwa energetycznego.

Ponadto, udało nam się ustalić, że w badanych spółdzielniach mieszkaniowych **kryzys energetyczny nie przyspieszył transformacji energetycznej**. Zaobserwowaliśmy raczej doraźne działania polegające na szukaniu natychmiastowych oszczędności i niechęć do podejmowania nieodwracalnych działań obarczonych ryzykiem finansowym. **Kryzys energetyczny raczej zmusił spółdzielnie do stosowania nadzwyczajnych środków ratujących płynność finansową**, a w niektórych przypadkach perspektywę dalszego działania spółdzielni.

Nasze badanie podkreśla kluczową rolę, jaką spółdzielnie mieszkaniowe odgrywają w **zapewnianiu ogrzewania społecznościom wiejskim**, w szczególności na terenach po byłych państwowych gospodarstwach rolnych. Kryzys energetyczny uwidoczniał jednak podziały – silnie i dobrze zorganizowane spółdzielnie miejskie z pomocą rządową lepiej radziły sobie z problemami w przeciwieństwie do małych spółdzielni wiejskich, samodzielnie produkujących ciepło, które były bardziej narażone na niestabilność cen i trudności w dostępie do paliw. Tym samym, wyniki naszego badania wskazują, że wsparcie dla wspólnot energetycznych (*energy communities*), produkujących ciepło (a nie tylko prąd) powinno stać się priorytetem dla decydentów.

Frankowski J., Prusak A., Sokołowski J., Mazurkiewicz J., Świetlik T. (2024). Reporting theatre: Understanding housing cooperative strategies during energy crisis. IBS Working Paper https://ibs.org.pl/wp-content/uploads/2024/12/Working_Paper_04_2024.pdf